

SOCIÁLNĚ EKONOMICKÉ ASPEKTY ZEMĚDĚLSTVÍ A VENKOVA VE VZTAHU K ŽIVOTNÍMU PROSTŘEDÍ

V. Trnková

TRNKOVÁ, V. (Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha): *Sociálně ekonomické aspekty zemědělství a venkova ve vztahu k životnímu prostředí*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 21, 1985 (2) : 121-130.

Péče o životní prostředí patří k nejaktuálnějším otázkám dneška. Na postupné degradaci přírodních složek se podílejí všechna odvětví národního hospodářství, včetně zemědělství. Zatímco sociálně ekonomické složky životního prostředí (především v oblasti obytné) vykazují kladný posun, přírodní prostředí je ve stále větší míře postihováno negativními důsledky vědeckotechnické revoluce. Hrozí nebezpečí ohrožení základních zdrojů života, jako jsou vzduch, voda, půda apod., dokonce i celých krajinných oblastí. Tato situace je tím horší, čím větší je obec. Zhoršující se přírodní prostředí nejen ve městech, ale i na venkově by mělo být signálem k důraznějšímu řešení tohoto problému. V této situaci zdaleka nepůjde o pouhou asanaci prostředí, o dodatečný boj proti škodlivým vlivům, ale o vědomou komplexní tvorbu takového prostředí, které by aktivně napomáhalo dalšímu vývoji společnosti a rozvoji lidské osobnosti.

životní prostředí; venkov — město; zemědělství; přírodní prostředí

Tvorbu životního prostředí chápeme v socialistické společnosti jako proces cílevědomého trvalého vyjádření a obnovování takového prostředí, které dává předpoklady pro plný život člověka a je schopno uspokojovat celou komplexní strukturu jeho materiálních a fyzických potřeb.

V posledních letech se v odborné literatuře objevují různé definice životního prostředí. Definice přijatá v roce 1967 UNESCEM definuje životní prostředí jako část světa, se kterou je člověk v interakci, tzn. kterou používá, ovlivňuje a které se přizpůsobuje.

Subjektem životního prostředí je lidská společnost — člověk, objektem životního prostředí je souhrn všech částí určitého prostoru, např. krajiny, obce atd. Působí tu současně jak složky přírodní (půda, ovzduší, rostlinstvo, živočišstvo), tak i útvary uměle vytvořené člověkem (budovy, stavby, zařízení).

Životní prostředí lze obecně chápat jako systém dělící se na dva subsystémy: subsystém přírodního prostředí a subsystém sociálně ekonomického prostředí.

Vzhledem k obsáhlosti problematiky péče o životní prostředí je tato stať zaměřena pouze na některé prvky životního prostředí, především na vztahy venkovský prostor a životní prostředí a zemědělská výroba a životní prostředí.

Aktuálnost péče o životní prostředí je dána na jedné straně významem životního prostředí jako základního předpokladu zachování zdravé

existence člověka, na druhé straně pak značným stupněm znehodnocení přírodních složek životního prostředí v důsledku nadále neúnosného trendu jejich degradace.

Řešení otázek životního prostředí se stává nezbytným předpokladem překonávání narůstajících problémů civilizačních procesů. V procesu nepřetržitého rozvoje výrobních sil společnosti jsme svědky dynamického chování, zejména u technické a technologické složky výrobních sil. Dominující postavení techniky, které se uskutečňuje na základě vědeckotechnické revoluce, vyvolává však nejen velké zvýšení produktivity práce, ale vede také k zásadním změnám v krajině — v životním prostoru člověka.

Porušování ekologické rovnováhy jako důsledku procesů ekonomického růstu vede nezbytně k růstu nákladů na tvorbu a ochranu životního prostředí. Ve vyspělých průmyslových zemích již existuje určitý systém legislativních a správních opatření k ochraně životního prostředí. Tato opatření však přinášejí jen dílčí úspěchy a z toho je zřejmé, že zásadní změnu může přinést pouze komplexní přístup.

VENKOVSKÝ PROSTOR A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Venkovský prostor s jeho lidskými a přírodními zdroji, s vybudovanými fondy je nenahraditelnou složkou životního prostředí. Význam venkova, venkovského prostoru je dán především jeho rozhodujícím podílem na celkové rozloze státu a značným podílem na celkovém počtu obyvatelstva (ve venkovských obcích žije stále cca 1/3 obyvatel ČSSR). Charakteristické přitom je, že na venkově bydlí podstatně větší podíl obyvatel než jich tu pracuje. Venkovské obce jsou tak nejenom sídlem, ale i místem reprodukce pracovních sil pro město.

Ve všech vyspělých zemích, tedy i u nás, se stupňuje intenzivní využití venkova pro rekreaci a cestovní ruch. Zhoršování životního prostředí ve městech, zvyšování objemu volného času a rostoucí obliba venkova jako přírodního prostředí způsobuje při růstu obyvatelstva měst nepřetržitý příliv městského obyvatelstva na venkov ve víkendových dnech, v době dovolených a ve dnech volna vůbec. Venkov se tak stal důležitým rekreačním prostředím. Slouží jako významný faktor regenerace fyzických a duševních sil všeho obyvatelstva státu, zvláště obyvatelstva velkých měst a průmyslových aglomerací.

Úroveň venkovského prostoru jako životního prostředí se tedy dotýká zájmů všeho obyvatelstva našeho státu. Jeho ochranou a dalším zvelebením se zabývají i nejvyšší orgány.

Stále zřetelněji se projevuje vzájemná závislost životního prostředí a struktury venkovského osídlení. Živelná destrukce celé historicky vzniklé struktury venkovského osídlení, ke které došlo intenzivní industrializací měst v poválečném období spolu s přechodem soukromého hospodaření na zemědělskou velkovýrobu, byla částečně usměrněna usnesením vlády č. 283/71 (středisková soustava osídlení).

Usnesení vlády č. 283/71 o střediskové soustavě osídlení petrifikovalo v ČSSR urbanistické tendence v té době obecně uznávané:

- sídelní koncentrace do vybraných sídel (střediska osídlení oblastního, obvodního a místního významu a nestředisková sídla trvalého významu),

- vysídlování venkovských prostorů posilováním urbanizovaných oblastí zemědělským obyvatelstvem (změny ve venkovském osídlení v důsledku velkovýrobní přestavby zemědělství).

Vycházelo se přitom z tendencí uznávaných v celém světě.

Tyto koncepce jednoznačně vyznívaly ve prospěch silné sídelní koncentrace do velkých sídel. Současně s těmito tendencemi se začaly projevoval dva velmi významné prvky:

— Celosvětově stoupající poznání významu dobrého životního prostředí, a naopak hrozivě se stupňující důsledků špatného životního prostředí na fyziologii a zvláště duševní reakce populace.

— V ČSSR vyvolalo socialistické zemědělství specifické požadavky na vlastní zemědělskou koncentraci — nejdříve koncentraci výrobní, která však nejprve dlouho probíhala bez jakékoli koordinace se sídelní koncentrací a byla proto řešena jen na základě zemědělských možností, požadavků a potřeb (a ty se často rychle měnily v důsledku přebíraných vzorů a VTR). Teprve mnohem později byla vyvíjena snaha o koordinaci výrobní a sídelní koncentrace.

První faktor měl za následek rozsáhlou výstavbu v příměstských oblastech místo vlastního rozvoje měst a chatovou a chalupářskou expanzi jako nutnost protiváhy za nově vznikající negativa jak v urbanistickém, tak i v životním prostředí.

Druhý faktor způsobil značné narušení až roztržení koncepce střediskovosti osídlení. Nesoulad mezi koncentrací výrobní a sídelní vyvolal obtíže jak na straně národních výborů, tak na straně zemědělských organizací (ztráta kontroly zemědělské výroby volenými orgány NV, omezení bytové výstavby pro pracovníky v zemědělství apod.).

Stabilizace venkovského prostoru i snahy o lepší životní prostředí jsou v rozporu se silnou sídelní koncentrací do omezeného počtu velkých vybraných sídel. Nutnost zachování většího počtu venkovských sídel než předpokládá výhledová koncepce struktury osídlení vyplývá i z požadavků a potřeb samotné zemědělské výroby.

ZEMĚDĚLSTVÍ A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Jednou z nejvýznamnějších biologicko-ekologických a společenských aktivit v krajině — ve venkovském prostoru — je zemědělská výroba. Ta přetvářela a dosud přetváří naši krajinu tak, že přirozené ekosystémy přizpůsobuje potřebám člověka.

S dalším prohlubováním koncentrace a specializace zemědělské výroby vznikají další, v mnoha případech dosud málo řešené problémy ochrany a tvorby životního prostředí. Působení VTR v oblasti zemědělství umožňuje sice uspokojovat rostoucí potřebu na úseku výživy obyvatelstva, ale současně způsobuje, že zemědělství přestává být výhradně kladným prvkem celého systému krajiny. Vytváří totiž určitá rizika, spojená s vysokou intenzitou výroby, chemizací, velkými koncentracemi hospodářských zvířat atd. V současné době je možno v řadě případů pozorovat nedostatky v dodržování opatření k zamezení znečišťování jak okolí hospodářských objektů, tak zejména povrchových a podzemních vod.

Životní prostředí je ovlivňováno zemědělskou výrobou zejména při využívání a organizaci zemědělského půdního fondu, dále působením na vodní režim krajiny, chemizací rostlinné výroby, živočišnou výrobou, zemědělskou dopravou, a konečně i organizačně právními opatřeními.

Ze složek přírodního prostředí negativně ovlivněných nesprávnými postupy zemědělské výroby jde především o znehodnocení půdy a vody. Z hygienického hlediska je nutno význam znečišťujících látek ve vodách hodnotit zejména podle druhů těchto látek a jejich možného vlivu na organismus, ale i z hlediska způsobu využívání vody člověkem. V tomto směru je nejvýznamnější problematika ovlivnění a ochrany pitné vody, menší význam má již ovlivnění vody užitkové, rekreační a závlahové.

Nešvar, se kterým se v zemědělských organizacích často setkáváme, je nedostatečně zajištěná ochrana zdrojů pitné vody. V poslední době se situace podstatně zlepšuje vyhlásováním pásem hygienické ochrany podle hygienických předpisů sv. 44/1979. Je však nutné, aby docházelo k plnému respektování předpisů při způsobu hnojení, používání obilí k setí (bez moření rtutí), používání chemických přípravků (nechlorované uhlovodíky).

K závažným úkolům zemědělské výroby při ochraně životního prostředí i lidského zdraví patří správné používání chemických přípravků. Vedle významného ekonomického přínosu z rozsáhlého používání pesticidů vystupuje do popředí celospolečenský úkol udržet zdravé životní prostředí, protože chemické látky při neodborném použití v praxi zvyšují spektrum mikrochemických rizik, ohrožujících lidské zdraví i životní prostředí.

Vedle znečišťování podzemních a povrchových vod a znehodnocování půdy dochází k stále výraznějšímu znečišťování ovzduší. I když podíl průmyslu a energetiky na znečišťování ovzduší je výrazně vyšší než podíl zemědělství, určité negativní důsledky vyplývají i ze zemědělské činnosti. Je to především zápach, který nelze považovat za faktor diskomfortu (řada autorů hovoří o jeho negativním vlivu na zdraví člověka).

Smíšené farmy v blízkosti obcí, v nichž postupně narůstaly stavy zvířat bez možnosti ovlivnění pásma hygienické ochrany a možnosti snížení negativního vlivu na životní prostředí, jsou zdrojem negativního vlivu na ovzduší.

Přes uvedené nedostatky v činnosti zemědělských organizací lze konstatovat, že situace se ve srovnání s minulými lety zlepšila. Začala se vyhlášovat pásma hygienické ochrany zdrojů pitné vody, začínají se realizovat typové silážní žlaby s kompletním zajištěním, zlepšuje se způsob uskladnění statkových i průmyslových hnojiv. Ve všech zemědělských organizacích byly vypracovány rozvoze plány hnojení, při nových výstavbách se daří dodržovat pásma hygienické ochrany a požadavky hygienických předpisů.

Otázky ochrany a tvorby životního prostředí jsou tak závažné, že samotné zemědělské podniky, představující dnes velké hospodářské a územní celky, resp. okresní zemědělské správy by měly mít ve svém štábu odborníky, jejichž úkolem by bylo tyto otázky řešit.

Zemědělství není jediným odvětvím, které výrazně zasahuje do krajiny. Dnes významně spoluvytváří krajinu rozsáhlá výstavba sídlišť, průmyslových závodů, těžební činnost, výstavba energetických zařízení, soustava komunikací a další civilizační činnosti.

Tento rozvoj je spojen s nežádoucími zásahy do přírodního prostředí — trvale ubývá zemědělské půdy, jsou znehodnocovány lesní porosty a zeleň vůbec, znečišťovány povrchové i podzemní vody, nežádoucím způsobem se mění klimatické poměry, neúnosně se zvyšuje hladina hluku, pohyb městského obyvatelstva vede k dočasnému přelidnění některých rekreačních oblastí atd.

V této souvislosti je třeba nově koncipovat a hodnotit i požadavky, které jsou kladeny na venkovský prostor. Lze je rozdělit do dvou základních skupin — v první jsou požadavky sledující hospodářské využití venkova (např. výroba zemědělských produktů, lesní hospodářství, těžba nerostných surovin, výstavba nových investičních celků a komunikací, bytová výstavba, vodohospodářské stavby apod.), ve druhé pak požadavky sledující využití venkova jako životního prostředí (obytné pro-

středí pro venkovské obyvatelstvo, uspokojování rekreačních a turistických požadavků atd.).

Určujícím kritériem hospodářského chování těchto objektů je kritérium ekonomické efektivity jejich výrobní činnosti. Jinými slovy — chování složky pracovního prostředí, organicky spjaté se sférou výrobních základních fondů, není automaticky v souladu s potřebami rozvoje a ochrany životního prostředí člověka, zahrnujícími pracovní prostředí jako svou podstatnou součást. Často se stává, že co je ekonomicky výhodné pro daný dílčí subjekt výroby, disponující příslušnými základními fondy (např. likvidace odpadu s minimálními náklady), to může být mimořádně škodlivé a ekologicky nevýhodné. To jsou jistě meze mechanismu fungování socialistické ekonomiky, které musí socialistický stát v rámci své řídicí funkce zdokonalenou činností plánovitě překonávat.

Jednou ze základních cest řešení problému životního prostředí je rovina investiční výstavby, neboť ta vytváří materiální podmínky pro život společnosti a svojí dlouhodobou životností výrazně ovlivňuje jak dlouhodobé cíle, tak i užší užité cíle výrobní.

Ačkoliv zemědělská výstavba představuje svým rozsahem a počty provozoven jednu z nejdůležitějších složek investiční výstavby na venkově, její vliv na utváření krajiny a pro životní prostředí vesnice nebyl plně doceněn.

V minulých letech byla pozornost společnosti i vedení zemědělských podniků zaměřena především na výstavbu výrobních objektů, což se nyní negativně projevuje v tom, že zemědělská hospodářská střediska nemají vhodné komunikace, hygienická zařízení, kanalizaci, úpravy ploch a zeleň. Stavebně nevhodné objekty narušují nejen hospodárný a bezpečný provoz, ale narušují i prostředí zemědělských závodů a volné krajiny.

Postupné zlepšení úrovně volné krajiny v zájmu stabilizace a dalšího růstu její užitnosti a zachování a postupně i zvelebování jejích ekologických a estetických kvalit bude záviset především na uživatelích volné krajiny. Těmi jsou z velké části socialistické zemědělské podniky (JZD, státní statky, školní statky, lesní závody), které obhospodařují téměř všechny plochy ve volné krajině (prakticky veškerou zemědělskou a lesní půdu i vodní plochy). Na jejich činnosti i na činnosti dalších socialistických organizací (dopravní, stavební, průmyslové, energetické a jiné podniky) také nejvíce závisí další vývoj volné krajiny.

Volná krajina je v ČSSR zatížena mnohem více než ve většině evropských zemí. Ve srovnání se SSSR a dalšími socialistickými zeměmi (s výjimkou NDR) je naše území výrazněji zatíženo vyšší hustotou obyvatelstva a vysokým stupněm průmyslového rozvoje při vysokém podílu ekologicky problematických průmyslových odvětví. Ve srovnání se sousedními kapitalistickými zeměmi (NSR, Rakousko) je patrný radikálnější zásah do tradiční struktury krajiny. Proto bude nutné věnovat naší krajině, jejímu dalšímu utváření, její kultivaci a kulturnímu využívání co největší pozornost. Zvláště aktuální je účinnější a důslednější koordinace územně se promítajících souvislostí jednotlivých činností.

Krajina a přírodní zdroje všech vyspělých zemí jsou vystaveny intenzivním a mnohostranným ekonomickým tlakům. Vysoký stupeň ekonomického a sociálního rozvoje a značná hustota obyvatelstva na poměrně malém území s výrazně limitovanými přírodními zdroji, naléhavá politická potřeba plné potravinové a co největší surovinové soběstačnosti a stejně naléhavá potřeba zajištění vysoké a trvalé produktivity kraji-

I. Úroveň vybraných složek přírodního prostředí podle velikostních skupin sídel — The level of selected components of the environment according to the size of groups of settlements

Hodnocení jednotlivých složek přírodního prostředí v obci	Velikost obce (počet obyvatel)						
	do 500	500 — 900	1000 — 1999	2000 — 19 999	20 000 — 49 999	50 000 — 99 999	nad 100 000
Vzhled krajiny: dobrá úroveň uspokojivá špatná	56,3 39,8 3,9	59,7 39,3 1,0	45,2 42,3 12,5	68,4 28,2 3,4	47,2 40,3 12,5	48,0 40,2 11,8	39,3 49,3 11,4
Množství a bohatost zeleně: dobrá úroveň uspokojivá špatná	58,6 39,2 7,2	57,9 36,8 5,3	38,7 54,9 14,4	54,8 36,9 8,3	26,4 48,3 25,3	39,1 39,4 2,5	28,5 40,3 31,2
Čistota vod: dobrá úroveň uspokojivá špatná	29,9 44,3 25,8	28,0 40,5 31,5	16,2 36,5 47,3	25,0 26,0 49,0	20,2 46,8 33,0	13,9 36,1 50,0	14,3 43,3 42,4
Čistota ovzduší: dobrá úroveň uspokojivá špatná	51,0 35,6 13,4	40,9 43,3 15,8	26,4 57,1 16,5	12,2 36,4 51,4	15,1 38,3 48,6	9,3 27,1 63,1	9,1 28,6 62,3
Hluk: dobrá úroveň uspokojivá špatná	37,4 48,3 14,3	35,9 47,7 16,4	25,7 50,5 23,8	15,7 53,4 30,9	10,2 40,9 48,9	8,8 43,5 47,7	10,7 34,2 55,0
Odpady a jejich odstraňování: dobrá úroveň uspokojivá špatná	11,5 41,1 47,4	14,4 32,8 52,8	17,4 42,5 40,1	30,9 47,3 21,8	23,1 47,4 29,5	12,0 54,4 33,6	11,8 48,8 39,4

Pramen: Dotazníkové šetření VÚEZVŽ 1980

II. Hodnocení vybraných složek přírodního prostředí v obci tazatele a jeho nejbližším okolí (v % odpovědí; v letech 1977 a 1980) — Evaluation of selected components of the environment in the community of an inquirer and the nearest surroundings (in % of replies; during 1977 and 1980)

Stupnice	Vzhled krajiny		Množství zeleně		Čistota vod		Čistota ovzduší		Hluk		Odpad a jeho likvidace	
	1977	1980	1977	1980	1977	1980	1977	1980	1977	1980	1977	1980
dobrá úroveň	M	—	47,6	35,8	—	16,0	—	10,4	—	10,7	—	16,4
	V	58,5	53,1	49,3	23,8	24,3	43,9	39,1	31,8	32,6	10,6	14,1
uspokojivá úroveň	M	—	41,1	40,2	—	36,4	—	30,4	—	40,8	—	48,8
	V	36,3	40,1	40,3	38,3	39,7	43,4	44,3	46,9	45,3	36,9	38,3
špatná úroveň	M	—	10,2	23,1	—	42,0	—	57,6	—	46,9	—	32,3
	V	4,6	5,8	9,3	36,6	33,8	11,8	14,9	18,7	17,9	47,6	44,9
nevyjádřil se, neví	M	—	1,1	0,9	—	5,6	—	1,6	—	1,6	—	2,5
	V	0,6	1,0	1,1	1,4	2,2	0,9	1,7	2,6	1,2	4,9	2,7

M — město; V — venkov

Pramen: Dotazníkové šetření VÚEZVŽ 1977 a 1980

ny, zachování její obytnosti a rekreační využitelnosti i uchování a obnovení její již dnes místy narušené ekologické stability vyžaduje dobře fungující systém koordinace všech zájmů a jejich stálé respektování.

Začlenění kvalitního životního prostředí mezi přední cíle ekonomického a sociálního rozvoje socialistické ekonomiky si vynucuje adekvátně postihnout tyto komponenty v bilancích národního hospodářství. Kvalita životního prostředí, stejně jako přímé a vyvolané investice na snižování škod a ztrát v důsledku znehodnocení životního prostředí nemají v těchto bilancích stále ještě potřebné místo, odpovídající jejich důležitosti.

Aby bylo možno uvažovat o možnostech zdokonalení řízení v oblasti ochrany a tvorby životního prostředí, je nutno zavést toto nové hledisko (převážně ekologické) do soustavy funkcí či cílů, které každá výrobní organizace plánovitě plní.

Ekologická funkce by měla být systematickým výrazem postavení výrobní organizace v systému životního prostředí. Toto její postavení by se mělo projevovat iniciativní činností s co největší snahou minimalizovat škodlivé účinky výroby a v souladu s celospolečenskými zájmy přispívat k všestrannému rozvoji daného ekosystému, k jeho ochraně a tvorbě. Ochrana a tvorba životního prostředí by měla mít své pevné místo v soustavě ukazatelů a cílů podniku. Podnik a kolektiv pracujících podniku by měl být zainteresován na plnění ukazatelů životního prostředí stejně jako na plnění výsledných ukazatelů hospodaření. Nástroje stimulace péče o životní prostředí by se měly považovat za rovnocennou a integrální součást soustavy ekonomických nástrojů a stimulů platných v ekonomice a za rovnocenné ostatním hlavním nástrojům a závazným ukazatelům hodnocení celkové činnosti podniku.

Ekologická funkce je závažnou funkcí celospolečenského významu. Její plné uznání znamená, že socialistická společnost spatřuje v iniciativní činnosti výrobních organizací, tj. i zemědělských podniků, prostředek k dosažení cílů, které si v oblasti péče o životní prostředí klade.

HODNOCENÍ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ NA VENKOVĚ

Otázky péče o životní prostředí v současné době hluboce pronikly do povědomí lidí, a to nejen v městském, ale i ve venkovském prostředí.

Přístupy venkovského obyvatelstva na jedné straně a městského obyvatelstva na druhé straně k životnímu prostředí na venkově jsou odlišné. Názory těchto dvou hlavních skupin obyvatelstva na význam jednotlivých složek venkova a na aktuálnost zlepšování jejich úrovně jsou zatím různé. Z provedených výzkumů vyplynulo, že obyvatelstvo venkovských obcí, zejména pak pracující v zemědělství, vidí hlavní nedostatky životního prostředí na vesnici zejména v úrovni tzv. umělých složek a jejich fungování. Za hlavní nedostatky životního prostředí na vesnici považují především nepostačující úroveň vybavení venkovských obcí (občanskou vybavenost), nevyhovující dopravu za službami, do obchodu a jiných zařízení ve všední dny, za kulturou, sportem a jinými cíli ve dnech volna. U pracovníků v zemědělství k tomu navíc přistupuje poměrně nižší spokojenost s pracovním prostředím, s hygienickými podmínkami, ochranou zdraví atd.

Naproti tomu městské obyvatelstvo posuzuje prostředí venkova především z hlediska vhodnosti a využitelnosti pro rekreaci. Podle našich výzkumů odpovědělo kladně na otázku, zda potřebují krajinu k rekreaci

a regeneraci sil v přírodním prostředí, téměř 90 % tázaných obyvatel žijících ve městech.

Využití venkovského prostoru pro rekreaci přináší prospěch i venkovskému obyvatelstvu, neboť umožňuje u sídel, u kterých došlo v důsledku strukturálních přeměn k oslabení výrobní nebo sídelní funkce, dokonalejší vybavenost některými službami, a doplňuje někdy omezený počet pracovních příležitostí ve venkovských obcích.

Přeměny prostředí venkova a některé jejich sociálně ekonomické důsledky byly předmětem názorových a postojových výzkumů, provedených v letech 1971—1980 na síti tazatelů sociologického oddělení VÚEZVŽ v Praze na souborech cca 1200 osob ve 150 venkovských a 26 městských obcích.

Přírodní prostředí na vesnici se v minulosti měnilo v důsledku ekonomického, kulturního a společenského vývoje. Bude se nutně měnit a přizpůsobovat změnám vyplývajícím z dalšího pronikání vědeckotechnického rozvoje do všech sfér. Proto je třeba dnes s rozvojem zemědělství a vesnice řešit zcela jiné problémy než v minulosti.

Problémy změn životního prostředí a jeho jednotlivých složek se projeví i v hodnocení tázaných osob v našem souboru, kde zejména některé složky snižují jinak vysokou úroveň životního prostředí vesnice. Zhruba jedna čtvrtina (26,5 %) ve svém hodnocení vývoje volné krajiny a přírodních složek prostředí v posledních třech až pěti letech považuje nynější stav za horší a pouze 15,3 % tázaných za lepší. Lze poznamenat, že v tomto hodnocení nebylo výraznějších rozdílů mezi zemědělským a nezemědělským obyvatelstvem. Neprojevily se rovněž výrazné rozdíly ani v dalších třídících znacích, jako je věk, pohlaví, vzdělání atd.

Na posuzování složek přírodního prostředí má však nepochybně vliv velikost obce. Čím větší je obec, tím je hodnocení přírodních složek méně příznivé (tab. I).

K výsledkům, které jsou shrnuty v tab. I a II, lze říci, že situace na venkově ve všech vybraných složkách přírodního prostředí (s výjimkou likvidace odpadů) je daleko příznivější ve venkovských obcích než ve městech.

Za významné lze považovat zjištění o relativní spokojenosti venkovského obyvatelstva se vzhledem krajiny a bohatostí zeleně ve venkovském prostoru. Dále je poměrně dobře hodnocena čistota ovzduší a dosud únosná hladina hluku na vesnici. Na druhé straně výsledky signalizují stále trvající všeobecně nepříznivou situaci v čistotě vod a velmi obtížný a dosud málo řešený problém likvidace odpadu.

Přes příznivější hodnocení přírodního prostředí obyvateli venkova nastává i v této kategorii negativní posun. O to důsledněji je nutno usilovat o řešení daných problémů.

Souhrnně lze říci, že sociálně ekonomický rozvoj venkova přes řadu negativních důsledků pozitivně ovlivnil úroveň životního prostředí na vesnici. Výstavba a údržba stavebních fondů a jednoduchých komunikací z místních materiálů, stejně jako pěstění sadů a stromořadí podél cest vedly k harmonickému souladu vesnice a volné krajiny. Tato harmonie je dodnes největší předností venkova proti civilizačně vyspělejšímu městu.

Došlo dne 15. 7. 1985

ТРНКОВА, В. (Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага): Социально-экономические аспекты сельского хозяйства и села с точки зрения окружающей среды. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 21, 1985 (2) : 121-130.

Забота об окружающей среде относится к важнейшим вопросам нашей современности. В деградировании природных ценностей участвуют все отрасли народного хозяйства, включая сельское хозяйство. В то время как социально-экономические аспекты окружающей среды (прежде всего в бытовой области) показывают улучшающуюся тенденцию, то природная среда все в большей мере страдает от отрицательных последствий НТ революции. Под угрозой находятся основные ресурсы жизни: вода, воздух, почва, а также целые области. Ситуация тем хуже, чем крупнее населенный пункт. Ухудшающаяся среда обитания как в городах, так и в селах должна стать сигналом для ускоренного решения данной проблемы. Здесь недостаточно одно лишь оздоровление среды или добавочная борьба с вредными влияниями, а нужно комплексное и целенаправленное создание такой среды, которая активно помогала бы развивать и общество, и личность.

окружающая среда; село — город; сельское хозяйство; природная среда

TRNKOVÁ, V. (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha): *Socio-economic Aspects of Agriculture and Rural Regions in relation to the Environment*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 21, 1985 (2) : 121-130.

Care of the environment is one of the most important questions of today. Gradual degradation of nature components is caused by all branches of national economy, including agriculture. Whilst socio-economic components of the environment (particularly in the sphere of housing) are improving, nature is ever more strongly exposed to negative results of the scientific and technological revolution. There exists a danger to the basic life sources such as air, water, soil etc., even to all landscape regions. This situation is worse, the larger is the community. Deteriorating environment not only in towns but also in rural regions ought to be a signal to a more radical solution of this problem. In the current situation it is not enough to consider a mere sanitation of environment, a control of detrimental influences; it is necessary to consider the planned complex creation of such environment that would actively support further development of the society and human personality.

environment; rural regions — town; agriculture; nature environment

TRNKOVÁ, V. (Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Praha): *Sozial-ökonomische Aspekte der Landwirtschaft und des Dorfes im Bezug auf die Umwelt*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 21, 1985 (2) : 121-130.

Der Umweltschutz gehört zu den aktuellsten Fragen der Gegenwart. Alle Zweige der Volkswirtschaft einschließlich der Landwirtschaft verursachen eine allmähliche Degradierung der Umweltbedingungen. Wenn auch die sozial-ökonomischen Umweltelemente (vor allem die wohnmäßigen) eine positive Tendenz aufweisen, so wird die Umwelt immer stärker durch die negativen Folgen der wissenschaftlich-technischen Revolution beeinflusst. Die Hauptlebensquellen wie Luft, Wasser und der Boden u. a. sind bedroht, ja sogar ganze Landstriche. Die schlechter werdenden Umweltbedingungen nicht nur in den Städten sondern auch auf dem Lande sollten Signal sein zur wirkungsvolleren Lösung dieses Problems. Es geht dabei nicht nur um eine Sanierung der Umwelt sondern um einen zusätzlichen Kampf gegen die Schadauswirkungen und eine bewußte komplexe Schaffung einer solchen Umwelt, die aktiv zur weiteren Entwicklung der Gesellschaft und der Persönlichkeit beiträgt.

Umwelt; Stadt und Land; Landwirtschaft; natürl. Bedingungen

Adresa autorky:

RNDr. Věra Trnková, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1
